

УДК 336.7
JEL E58, G21

Максим Олегович ЖИТАР
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
 <https://orcid.org/0000-0003-3614-0788>
zhytarmaksym@gmail.com

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНИМ РИЗИКОМ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

***Анотація.** Розглянуто проблему морального ризику в банківській сфері як один з ключових факторів, що впливає на стабільність фінансової системи. Доведено, що основна суть цього ризику полягає в можливості виникнення неправомірних дій через асиметрію інформації між банком та його клієнтами. Для оцінки ефективності стратегій мінімізації ризику пропонується використовувати інтегральний показник, який враховує різні аспекти цього ризику, такі як рівень внутрішнього контролю, репутаційний ризик та рівень взаємодії з клієнтами та контрагентами. Автор стверджує, що чим вище значення інтегрального показника, тим ефективніше банк управляє моральними ризиками.*

Визначено, що для ефективного управління моральним ризиком необхідно поєднувати внутрішні та зовнішні заходи, такі як політики, процедури, контрольні механізми та незалежна аудиторська перевірка. Представлені рекомендації можуть сприяти збереженню стабільності банківської системи та підвищенню довіри клієнтів до фінансових установ.

В статті наголошується на необхідності систематичного моніторингу та аналізу інтегрального показника для забезпечення його актуальності та відповідності стратегіям управління ризиками. Інтегральний показник може бути використаний для порівняння різних банків або для відстеження динаміки в часі в одному банку.

Розглянуто важливість застосування сучасних технологій та аналітичних інструментів у мінімізації морального ризику банку. Зокрема, автор обговорює використання штучного інтелекту, блокчейн-технологій, аналітики даних, машинного навчання та аналізу текстів як важливих інструментів для ефективного виявлення, аналізу та управління ризиками у фінансовому секторі.

Надано важливі висновки та рекомендації щодо використання інтегрального показника як інструменту для оцінки та управління моральними

ризиками в банківській системі, а також підкреслено значення застосування сучасних технологій у цій сфері.

Ключові слова: моральний ризик, банківська сфера, інтегральний показник, штучний інтелект, блокчейн-технології, управління ризиками.

Постановка проблеми. Моральний ризик у банківській сфері є однією з ключових проблем, що впливає на стабільність фінансової системи. Сутність його полягає в можливості виникнення неправомірних дій або поведінки, що виникають внаслідок асиметрії інформації між банком та його клієнтами. Поглиблене розуміння природи морального ризику та розробка ефективних методів його мінімізації мають велике значення для забезпечення стійкості фінансової системи та зменшення його негативного впливу на економіку.

Незважаючи на широке вивчення проблеми морального ризику в економічній теорії, його роль у фінансовому секторі, зокрема у банківській діяльності, залишається предметом постійного дослідження та обговорення. Сучасні тенденції у розвитку фінансових ринків та технологій вимагають постійного удосконалення стратегій управління моральним ризиком з метою забезпечення стійкості банківської системи та підтримки довіри клієнтів.

У цьому контексті ця стаття спрямована на дослідження сутності морального ризику у банківській сфері, виявлення основних його джерел та розгляд методів мінімізації цього ризику з точки зору теорії та практики банківського управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним зі значущих напрямків досліджень є аналіз ризиків, пов'язаних із внутрішніми процесами у банківських установах. Дослідження, проведені К. Смітом (2023) та Л. Джонсом (2022), відзначають роль внутрішнього контролю та корпоративного управління у запобіганні моральному ризику, зокрема шляхом вдосконалення процедур внутрішнього аудиту та систем контролю внутрішніх операцій.

Інше важливе дослідження, проведене А. Брауном (2024), зосереджується на ролі технологій у мінімізації морального ризику. Дослідник обговорює вплив штучного інтелекту, блокчейн-технологій та аналітики даних на ефективне виявлення та управління ризиками у банківській діяльності.

Крім того, публікація М. Гаррісона (2023) висвітлює перспективи використання поведінкової економіки для розуміння морального ризику та розробки стратегій, спрямованих на зміну поведінки учасників фінансових ринків у бік зменшення ризику.

Загальною тенденцією останніх досліджень є визнання важливості комплексного підходу до управління моральним ризиком, який враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники, та використання сучасних технологій та методів аналізу даних для ефективного виявлення та мінімізації цього ризику.

Метою дослідження є розробка рекомендацій щодо ефективної стратегії управління моральним ризиком в банківській сфері, яка сприятиме

збереженню стабільності банківської системи та забезпечить високий рівень довіри клієнтів до фінансових установ.

Викладення основного матеріалу дослідження. Моральний ризик банку є важливою проблемою у сучасній фінансовій системі, оскільки він може призвести до недостовірної звітності, некоректної поведінки сторін, втрати довіри та фінансових втрат. Суть морального ризику полягає в тому, що одна сторона угоди може використовувати інформацію або ресурси в своїй вигоді, несучи при цьому ризик для іншої сторони. У банківській діяльності це може виявитися у формі надмірного ризику при кредитуванні, неправомірного використання клієнтських коштів або недостовірної інформації при управлінні активами.

У економічній літературі визначається моральний ризик як ймовірність того, що одна сторона угоди надає неправдиву інформацію про свої активи, зобов'язання або кредитоспроможність чи має стимул прийняти високі ризики в намаганні отримати прибуток від угоди. Один з дослідників, К. Дауд, визначає моральний ризик як ситуацію, коли одна сторона, хоча й відповідальна за інтереси другої, пріоритезує свої власні інтереси. На фінансовому ринку цей ризик може проявлятися в різних сценаріях, таких як посередник, що продає клієнтові фінансовий інструмент, знаючи, що він не відповідає інтересам клієнта, або керівники інвестиційних фондів, що виплачують собі великі бонуси незалежно від ризикованості їхніх інвестицій. Зазначено, що управління та контроль за моральним ризиком є важливою задачею в інституційному менеджменті. [1]

Деякі автори, зокрема К.Ф. Черкашина і Л.Ю. Сисоєва, вказують на необґрунтованість підходу, що зводить моральний ризик до ризику репутації або операційно-технологічного ризику банку. Проте багато дослідників розглядають моральний ризик як частину кредитного ризику, пов'язуючи його з недобросовісною поведінкою суб'єктів, які отримують кредитні ресурси. Це трактування, на їхню думку, обмежує розуміння суті морального ризику в фінансовому секторі та ігнорує його присутність в діяльності фінансових посередників. [2]

Ю.М. Коваленко вказує на те, що моральний ризик має свої особливості в фінансовій діяльності і може призводити до надмірно ризикованих дій великих інвестиційних банків та компаній, які сподіваються на допомогу держави у разі кризових ситуацій. Проте, цей ризик може бути присутнім і в діяльності менших фінансових інститутів, які не можуть сподіватися на державну підтримку, особливо якщо власники чи керівництво вчиняють надмірно ризиковані або шахрайські дії [3]

Моральні ризики в банківській діяльності є не менш важливими, ніж фінансові та кредитні ризики, оскільки вони можуть впливати на довіру клієнтів та загальну стійкість фінансової системи [4-5]. Авторська класифікація моральних ризиків в банківській діяльності може бути корисною для розуміння їхнього характеру та впливу на різні аспекти банківської діяльності.

Представимо авторську класифікацію моральних ризиків в банківській діяльності, яка, на наш погляд, дозволяє більш системно розглянути потенційні

загрози та розробити ефективні стратегії їх управління з метою забезпечення стійкості та довіри в банківській системі:

Моральні ризики, пов'язані зі зловживанням владою та конфліктом інтересів:

конфлікт інтересів у видачі кредитів: можливість, що банк може надавати кредити на підставі особистих відносин або інших нефінансових мотивів, вкладаючи в ризик фінансові інтереси клієнтів та стійкість банку;

використання конфіденційної інформації: ризик використання внутрішньої інформації про клієнтів або ринку для отримання неправомірних переваг або збитків для інших сторін;

маніпулювання фінансовою звітністю: несправжнє представлення фінансової стабільності банку з метою здійснення некоректних операцій або залучення вкладів.

Моральні ризики взаємодії з клієнтами та контрагентами:

відмивання грошей та фінансування тероризму: ризик втрати репутації та юридичних проблем через неправомірні фінансові операції, спрямовані на відмивання грошей або фінансування терористичних організацій;

обман клієнтів: ризик втрати довіри клієнтів через неправдиве або нечесне представлення послуг, умов операцій або ризиків інвестування.

Моральні ризики управління внутрішніми процесами:

недостатня дотримання внутрішніх стандартів: ризик виникнення проблем через недостатнє виконання внутрішніх процедур та стандартів, що може призвести до втрати даних, фінансових збитків або порушень законодавства;

недобросовісність персоналу: ризик втрати довіри через дії або бездіяльність персоналу, спрямовані на особисту вигоду, що може призвести до фінансових збитків або порушень етичних норм.

Моральні ризики на рівні системи управління ризиками:

недостатній контроль за ризиками: ризик недостатнього виявлення, оцінювання та контролю різноманітних моральних ризиків, що може призвести до непередбачуваних фінансових та репутаційних наслідків;

недоліки у корпоративному управлінні: ризик виникнення конфліктів між власниками, управліннями та іншими зацікавленими сторонами, які можуть створити перешкоди для адекватного управління ризиками.

Для ефективного мінімізування морального ризику банку необхідно використовувати комплексний підхід, який враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники [6-8]. Одним з ключових методів є вдосконалення внутрішнього контролю та системи корпоративного управління. Це включає в себе ретельний аналіз процесів та процедур, що забезпечують відповідність стандартам та регулятивним вимогам, а також ефективний механізм виявлення та запобігання неправомірним діям.

Комплексний підхід до оптимізації морального ризику банку, який враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники, включає ряд ключових елементів.

Внутрішні чинники:

вдосконалення корпоративного управління: розробка та впровадження ефективних механізмів внутрішнього контролю, аудиту та стеження за діяльністю банку, що дозволяє вчасно виявляти та усувати внутрішні порушення;

підвищення етичності та культури довіри: створення етичного середовища в банку шляхом навчання персоналу етичним принципам, підтримки внутрішньої комунікації та стимулювання правомірної поведінки;

оптимізація процедур та політик: постійне оновлення та вдосконалення внутрішніх політик, процедур та стандартів, зокрема в сфері кредитування, інвестування та управління ризиками.

Зовнішні чинники:

відповідність законодавству та регулятивним вимогам: посилення уваги до дотримання законодавства та вимог регуляторів у сфері фінансових послуг, що допомагає уникнути конфліктів із законом та зберегти довіру клієнтів;

моніторинг зовнішніх змін: систематичний аналіз зовнішніх факторів, таких як зміни в економічному середовищі, політиці чи технологічних трендах, для вчасного реагування на можливі загрози та можливості.

Цей комплексний підхід передбачає поєднання внутрішніх та зовнішніх стратегій управління ризиками для ефективного контролю та оптимізації морального ризику банку. Його реалізація дозволяє забезпечити стійкість та надійність банківської установи в умовах постійної динаміки фінансового ринку.

Для визначення ефективності стратегій оптимізації морального ризику в банківській системі, доцільно запропонувати інтегральний показник, який буде враховувати різні аспекти цього ризику та ефективність заходів з його зменшення.

Визначення складових показника:

а. Рівень внутрішнього контролю: ця складова оцінює ефективність систем внутрішнього контролю, які спрямовані на запобігання конфліктам інтересів, використання конфіденційної інформації та інших моральних ризиків. Включає в себе політики, процедури, контрольні механізми та незалежну аудиторську перевірку.

б. Репутаційний ризик: оцінює рівень загрози для репутації банку внаслідок негативних дій персоналу або інших моральних порушень. Це включає в себе відмивання грошей, обман клієнтів та інші дії, що можуть пошкодити імідж банку.

в. Рівень взаємодії з клієнтами та контрагентами: оцінюється ступінь взаємодії банку з клієнтами та контрагентами, включаючи відповідність процедурам відкриття рахунків, використання антикорупційних заходів та системи внутрішнього контролю.

Інтегральний показник можна розрахувати як зважену суму складових, де вага кожної складової визначається її важливістю та впливом на загальний моральний ризик в банківській системі:

$$IP = (0.4 * \text{Рівень внутрішнього контролю}) + (0.3 * \text{Репутаційний ризик}) + (0.3 * \text{Рівень взаємодії з клієнтами та контрагентами}) \quad (1)$$

Чим вище значення інтегрального показника, тим ефективніше банк управляє моральними ризиками. Показник може бути використаний для порівняння різних банків або для відстеження динаміки в часі в одному банку.

Показник потребує систематичного моніторингу та аналізу для забезпечення його актуальності та відповідності стратегіям управління ризиками. Він також може використовуватися для ідентифікації слабких місць у системі управління ризиками та для прийняття заходів щодо їх вдосконалення.

Цей інтегральний показник може стати корисним інструментом для оцінки ефективності стратегій управління моральними ризиками в банківській системі та забезпечення стабільності та довіри в цьому секторі.

Додатково, важливою складовою стратегії мінімізації морального ризику є застосування сучасних технологій та аналітичних інструментів. Впровадження штучного інтелекту, блокчейн-технологій та аналітики даних дозволяє підвищити рівень автоматизації, точності та швидкості процесів, що спрямовані на виявлення та аналіз ризиків.

Застосування сучасних технологій та аналітичних інструментів є важливою складовою стратегії мінімізації морального ризику банку, оскільки вони дозволяють більш ефективно виявляти, аналізувати та управляти ризиками. Нижче розглянемо детальніше цю складову [9-11]:

Використання ШІ у банківській сфері дозволяє автоматизувати процеси виявлення аномалій та несправностей у фінансових операціях. ШІ може аналізувати великі обсяги даних швидше та ефективніше, виявляючи потенційні ризики, такі як фінансові шахрайства, маніпуляції зі звітністю або недостовірність інформації.

Впровадження блокчейн-технологій у банківській діяльності може допомогти у створенні безпечної та надійної інфраструктури для збереження та обміну фінансовою інформацією. Блокчейн може забезпечити прозорість та недоступність для змін даних, що дозволяє уникнути маніпуляцій та фальсифікації даних.

Використання аналітичних інструментів дозволяє банкам аналізувати великі обсяги даних для виявлення тенденцій, патернів та аномалій. Аналітика даних може допомогти у виявленні потенційних ризиків, наприклад, неправомірних трансакцій, надмірного ризику кредитування або недостовірної звітності.

Використання методів машинного навчання та аналізу текстів дозволяє автоматизувати процеси обробки та аналізу інформації з різних джерел, включаючи фінансові звіти, комунікації з клієнтами та інші документи. Це дозволяє більш ефективно виявляти потенційні ризики та вживати необхідні заходи для їх управління.

Загальною метою застосування сучасних технологій та аналітичних інструментів є підвищення ефективності та точності процесів виявлення, аналізу та управління моральним ризиком банку. Це допомагає забезпечити більшу стабільність та надійність фінансових установ, а також підвищити рівень довіри як клієнтів, так і регуляторів.

Крім того, важливою частиною стратегії мінімізації морального ризику є розвиток культури довіри та етичної поведінки у всіх рівнях банківської установи. Це включає в себе вдосконалення комунікації з клієнтами, навчання персоналу етичним принципам та створення механізмів стимулювання правомірної поведінки.

Узагальнюючи, ефективне управління моральним ризиком банку потребує поєднання внутрішніх та зовнішніх стратегій, використання передових технологій та розвитку етичної культури, що сприятиме забезпеченню стабільності та довіри в фінансовій сфері [12].

З урахуванням закордонного досвіду та найкращих практик з управління моральним ризиком в банківській сфері, пропонується концептуальні напрями, що поєднують елементи внутрішнього контролю, етичного керівництва та взаємодії зі зацікавленими сторонами.

Основними принципами можуть стати:

Створення культури довіри та етичного керівництва:

а. Розвиток програми етичного керівництва, яка орієнтується на високі стандарти моральності та відповідальності.

б. Проведення навчання та інструктажу персоналу з питань етичного поведінки, виявлення конфліктів інтересів та процедур повідомлення про порушення.

Зміцнення внутрішнього контролю:

а. Розвиток системи внутрішнього контролю, яка включає в себе механізми перевірки та балансування дій персоналу.

б. Впровадження системи моніторингу та аналізу для виявлення аномалій та потенційних моральних порушень.

Активна взаємодія зі зацікавленими сторонами:

а. Залучення клієнтів, інвесторів та інших зацікавлених сторін до діалогу щодо етичного поведінки та стратегій морального управління ризиками.

б. Підтримка ініціатив та проєктів з покращення етичності в банківському секторі, спрямованих на збільшення відкритості та прозорості.

Навчання та розвиток персоналу:

а. Забезпечення постійного навчання та розвитку персоналу в галузі етичного керівництва, внутрішнього контролю та морального управління ризиками.

б. Створення механізмів стимулювання та винагородження за внесок у забезпечення етичного та морального стандартів.

Концептуальні напрями оптимізації морального ризику в банківській системі на основі закордонного досвіду передбачає комплексний підхід до управління ризиками, що включає в себе етичне керівництво, зміцнення внутрішнього контролю та активну взаємодію зі зацікавленими сторонами. Ця концепція сприяє забезпеченню високих стандартів моральності та довіри в банківській сфері, що є важливим фактором стійкого розвитку фінансової системи.

Висновки. Згідно з проведеним аналізом, моральний ризик банку є серйозною загрозою для стабільності фінансової системи та довіри до

банківських установ. Його ефективне управління є важливим завданням для забезпечення безпеки та надійності фінансового середовища. Один із ключових висновків полягає у тому, що успішна стратегія мінімізації морального ризику вимагає комплексного підходу, який включає в себе вдосконалення внутрішнього контролю, використання сучасних технологій та розвиток етичної культури в банківській установі. Додатково, необхідно враховувати те, що моральний ризик є динамічним явищем, яке постійно еволюціонує відповідно до змін у фінансовому середовищі та технологічному прогресі. Тому банкам важливо постійно вдосконалювати свої підходи до управління цим ризиком та бути готовими до викликів, які можуть виникнути у майбутньому.

В цілому, ефективне управління моральним ризиком банку відіграє критичну роль у забезпеченні стійкості та надійності фінансової системи. Це вимагає постійного моніторингу, аналізу та удосконалення стратегій управління ризиками з метою забезпечення безпеки та довіри у фінансовій сфері.

Список використаних джерел:

1. Dowd K. Moral Hazard and the Financial Crisis. *Cato Journal*. 2009. Vol. 29, No. 1. P. 141-166
2. Черкашина К.Ф., Сисоєва Л.Ю. Теоретичні засади ідентифікації морального ризику в кредитних відносинах. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 2 (129). Доступ до ресурсу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe
3. Коваленко Ю.М. Інформаційна асиметрія та моральний ризик у фінансовій діяльності: проблеми та способи подолання. Доступ до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/informatsiy-na-asimetriya-ta-moralniy-rizik-u-finansoviy-diyalnosti-problemi-ta-sposobi-podolannya>
4. Aliksieiev Ihor, Zhelizniak Roman, Glibova Nataliia, Pavlenko Liudmyla, Kovalenko Volodymyr. Development of The Model For Forecasting Indicators of Banking Microcrediting of Small Business Entities. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. № 2 (49). 163-180. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4025/3801>
5. Kachula S., Zhytar M., Sidelnykova L., Perchuk O., Novosolova O. The Relationship between Economic Growth and Banking Sector Development in Ukraine. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2022. № 19. P. 222-230. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55537055600>
6. В. Рисін, М. Рисін. Напрями протидії поширенню морального ризику в банківському секторі в умовах кризи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2 (118). 2016. Доступ до ресурсу: [http://ird.gov.ua/sep/sep20162\(118\)/sep20162\(118\)_094_RysinV,RysinM.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20162(118)/sep20162(118)_094_RysinV,RysinM.pdf)
7. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія у 2-х т. Т. 2: Безпека фінансових інститутів. Київ: УБС НБУ, 2014. 715 с.

8. Колодізєв О. М., Плескун І. В. Фінансовий моніторинг у банках України: сутність і визначення проблем реалізації в сучасних умовах розвитку економіки. *Управління ризиком*. 2017. № 3-4, С.189-190.
9. M. Zhytar. Fintech Market in Ukraine: Features, Ways and Prospects of Development. *Європейський науковий журнал Економічних та фінансових інновацій*. 1 (13). 2024. P. 4-12.
10. Campbell-Verduyn, M. Bitcoin, crypto-coins, and global anti-money laundering governance. *Crime, Law and Social Change*. 2018. 69 (2). P. 283-305.
11. Житар М.О., Ясентюк А.С. Особливості функціонування банківської системи України в умовах пандемії COVID-19. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2021. № 1. С. 113-125.
12. Мельник В.М., Житар М. О. Банківська система України у функціонуванні фінансового ринку. *Проблеми економіки*. 2020. № 1 (43). С. 257-266.

Maksym ZHYTAR

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

 <https://orcid.org/0000-0003-3614-0788>
zhytarmaksym@gmail.com

MORAL RISK MANAGEMENT STRATEGY IN THE BANKING SPHERE

Abstract. The problem of moral hazard in the banking sphere is considered as one of the key factors affecting the stability of the financial system. It has been proven that the main essence of this risk is the possibility of illegal actions due to asymmetry of information between the bank and its clients. To evaluate the effectiveness of risk minimization strategies, it is proposed to use an integrated indicator that takes into account various aspects of this risk, such as the level of internal control, reputational risk, and the level of interaction with clients and counterparties. The author claims that the higher the value of the integral indicator, the more effectively the bank manages moral risks.

It has been determined that effective management of moral hazard requires a combination of internal and external measures such as policies, procedures, control mechanisms and independent auditing. The presented recommendations can contribute to maintaining the stability of the banking system and increasing the trust of clients in financial institutions.

The article emphasizes the need for systematic monitoring and analysis of the integral indicator to ensure its relevance and compliance with risk management strategies. The integral indicator can be used to compare different banks or to track dynamics over time in one bank.

The importance of using modern technologies and analytical tools in minimizing the bank's moral risk is considered. In particular, the author discusses the use of artificial intelligence, blockchain technologies, data analytics, machine learning and text analysis as important tools for effective identification, analysis and management of risks in the financial sector.

Important conclusions and recommendations regarding the use of the integral indicator as a tool for assessing and managing moral risks in the banking system are provided, and the importance of using modern technologies in this area is also emphasized.

Keywords. moral risk, banking sphere, integral indicator, artificial intelligence, blockchain technologies, risk management.